

ליקוטים מהגר"א בענין
תפילה (ב)

טהרת הכוונה

במעשה רב (להגר"א סימן מא): "ואם יבוא מחשבה בתפילה יעמוד עד שתלך המחשבה". וכתב על זה בלקוטי דינים שם: כן הוא בשו"ע וטור סימן צ"ח אלא שרבינו שינה לשונו דבשו"ע כתבו ישתוק עד שתתבטל המחשבה וכאן כתב יעמוד עד שתלך המחשבה, וכוונתו כי שתיקה אין פירושו רק ששותק מלהתפלל ואינו עושה שום דבר נגד המחשבה, אבל יעמוד פירושו שיעמוד נגדה במלחמה לגרשה מכל וכל, כי השתיקה אינו מועיל רק שתתבטל המחשבה דהיינו שתתערב המחשבה הזאת בהרבה מחשבות אחרות עד שכמעט לא תעלה בשם כלל, אבל אינו מועיל לגרש המחשבה מכל וכל, אבל אם יעמוד נגדה אמר שתלך המחשבה מכל וכל. והעמידה הזאת הוא שיחשוב איך הוא עומד לפני המלך ממ"ה הקב"ה שהוא רואה מעשיו ומחשבותיו והוא עומד עכשיו בין העומדים שהם מלאכים שנקראו עומדים שלא יש בהם יצה"ר, והוא עומד ומשמש לפני הקב"ה ככהן שלא יגל במחשבתו כי תפלה במקום קרבן, וכל זה נרמז במלת עומד. (א"ה, אולם בתוס' מע"ר הגירסא "ימתין עד שתלך המחשבה").

ובהקדמת הגר"ח מוואלאזין לספרא דצניעותא ע"פ הגר"א כתב ז"ל: ופעם אחת מדי דברי עמו בענין התפלה אמר לי, פעם אחת הראוני מן השמים גודל ענין התפלה כי יגעתי רבות על הבנת מאמר אחד בזוה"ק בעניינא דר"ח י"ב שבועים ולא עלה בידי לפרשו לאמיתו, והנה ביום ר"ח אחד בעמדי להתפלל תפלת עמידה דשחרית ברגע אחד נפלו במחשבתי באותו המאמר לפרשו בשבעה אופנים, ומה היה לי לעשות, ואמרת לי לו אפשר לשהות מעט רק לסדרם במחשבה, וכי גם זה חשיב הפסק? אמר באמת כן עשיתי שהייתי כמו רבע מינוט [דקה] וסדרתיים במחשבתי ושוב חזרתי תיכף לגמור תפילתי, ואחר גומרי תפילתי התבוננתי על המראה לחזור עליהם, והנה מאומה אין בידי כי נשכחו ממני לגמרי, [הערת הרב שמואל לוריא, שם: ומזה תבין גודל טהרת מחשבתו בתפילה אשר גם זה היה נחשב אצלו למחשבה זרה בתפילה], ונצטערתי על זה הרבה ושהייתי כמו חצי שעה להסיח צערי מדעתי ולקרורות הלל, וכעמדי להתפלל מוסף והנה נפלו עוד פעם כל השבעה אופנים במחשבתי כבראשונה, שוב לא פיניתי מחשבתי מתפילתי כלום ולא נתתי דעתי עליהם להרהר בהם כלל, וכסיימי תפילתי נמצאו ערוכים ושמורים לפני כל השבעה פירושים לאמיתתם ומתוקים מדבש ונופת.

המשך בעמוד הבא

גליון י"ד-פ' בהעלתך היתש"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האוכל פת הבאה בכיסנין בקדושה רבא
האם יצא יד"ח סעודת שבת

פסק השו"ע (סי' קסח סעי' ז) דעל פת הבאה בכסנין מברכים לפניו בורא מיני מזונות ולאחריה מעין ג', אא"כ קובעים עליה דאז מברכים המוציא ובהמ"ז. ומבואר ברע"א בהגהותיו (שם) שפהב"כ הוא "לחם" לכל דבר, אלא שחכמים הקלו שלא לברך עליו בהמ"ז, וכן מבואר בגדולי הפוסקים [ונאריך בזה בס"ד בגליונות הבאים].

והנה סעודת שבת דינה על הלחם כמבואר בשו"ע (סי' רעד סעי' ז), ולפי"ז יש לעורר דלכאורה מי שאכל בקידושא רבא פהב"כ יצא יד"ח, דהרי הוא לחם לכל דבר. וא"כ מי ששכח רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודה שלאחר מכן, אינו חוזר לברך.

ולכאורה דבר זה תלוי בטעם חיוב אכילת לחם בסעודת שבת, וכדלהלן: כתב המרדכי (שבת סי' שצז) וז"ל: אף סעודה שלישית חייב לעשות על פת, דבעינן מאי דחייב עליה בהמ"ז, וטעמא דההוא קרא דמפקינן מיניה ג' סעודות אלחם קאי, דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה, ובהמ"ז לחם כתיב דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, עכ"ל. [ומקור דבריו מהיראים (סי' צב)].

ועיין בהגהות הבגדי ישע (שם אות ה) שכתב בדעת המרדכי שיש בשבת קפידא בלחם כדי שנסבע ונברך לכבוד שבת וזכרהו ובהמ"ז שלש פעמים. משמע מדבריו דבעינן לחם כי ע"י מתחייבים בברכה אחרונה וע"י מזכירים את השבת. וזה שייך גם בפהב"כ כיון שע"י מזכירים ענין שבת במעין ג'. אולם עיין בהגהות המרדכי (שם) שכתב שבעינן פת "דוקא" שמברכים עליו שלש ברכות, ולא מיני תרגימא מה' המינים אע"פ דמיון זייני.

ועיין בגר"ז (סי' קפח אות י) שכתב להדיא דלא יוצאים יד"ח סעודת שבת בפהב"כ אם לא קובעים עליו, כיון שאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבע עליה, ע"כ. ונראה דס"ל כדעת ההגהות מרדכי הנ"ל.

אולם בהגהת המוהרי"ל (מאחיו של הגר"ז שם) כתב ששמע מהגר"ז בסוף ימיו שחזר בו ונקט שאפשר לצאת בפהב"כ אפילו בלי קביעות כיון שמזכירים את השבת בעל המחיה.

וא"כ יוצא לפי"ז דס"ל כביאור הבגדי ישע הנ"ל וכמו שכתבנו לעיל, ודו"ק. [והמ"א (רס"י רפ) נקט שיוצאים יד"ח סעודת שבת בפהב"כ. אלא דאפשר דמהני דוקא אם קבע עליה. אבל הפ"ג (סי' קסח א"א

סי' קט) כתב שאפילו בלי קביעות יצא יד"ח סעודת שבת כיון דלחם מיקרי. ולפי דברי הגר"ז ודעימיה מובנים דברי הקיצור שו"ע (סי' עז אות יז) שכתב דכיון דפסקינן (סי' רצא סעי' ד) שבכל סעודה שסועדים בשבת יש לקחת לחם משנה, ע"כ בקידוש שאוכלים פת הבא בכיסנין יש לקחת שתים שלימות. וע"ע באג"מ (ח"א סו"ס קנה ד"ה ולכן טוב) שכתב שהקובע סעודת שבת על פהב"כ, יצא יד"ח בזה, ואף שסעודות שבת צריכים לפת שמברכין עליו המוציא ובהמ"ז, אפ"ה מכיון שאוכל את הפהב"כ בתור סעודת שבת, אין לך קביעות גדולה מזו, ע"ש. ובמ"ב (סי' רעד סי' א)].

והנה בארחות רבינו (ח"ג עמ' רלה אות מ) הביא שהגר"י קניבסקי זצ"ל סיפר שעובדא היה אצל החזו"א שאחד מבני ביתו עשה קידוש ואכל מזונות ושכח בסעודה רצה והחליצנו, ואמר לו לא לחזור כיון שיש לחשוש שיצא ידי סעודה ראשונה במזונות, ועיין שם שהגר"י זצ"ל אמר שכך יש לעשות, אע"פ שהוא הסתפק בזה בספרו קהילות יעקב (ברכות סי' כה), מ"מ יש לנהוג כחזו"א, ע"כ.

אולם בשש"כ (פנ"ז הגה לב) בשם הגרשז"א זצ"ל כתב דמה שנהגו רבים שמקדשין בבוקר ואוכלים מיני מזונות, כוונתם ודאי רק לצאת ידי קידוש במקום סעודה ולא סעודת שבת שצריכה פת, אך מי שמכוון בפירוש גם לסעודת שבת נחלקו בזה האחרונים אם הכוונה לסעודה מועלת גם לצאת ידי סעודה שניה, ועיין בקצוה"ש (סי' פב בבדה"ש סי' ק ג), עכ"ל. [ומבואר מדברי הגרשז"א זצ"ל דס"ל דמהני כוונה שלא לצאת במצות התלויה באכילה.

ובאמת דבר תלוי זה בפלוגתת הרא"ש והראשונים הובא בב"י סימן תקפ"ט. ועי' במ"ב (סי' תעה סי' לו) שלענין האוכל מצה ומכוון שלא לצאת מצדד כדעת הבית מאיר שם שהכריע במח' זו דמהני, דלא כהפ"מ אליבא דהמ"א שמצדד דלא מהני. אלא שאפשר דהכא עדיף טפי כי אין חפץ של מצוה אלא אכילה בעלמא, ועל כן י"ל דכו"ע יודו דמהני הכוונה שלא לצאת, משא"כ בהא של אכילת מצה דכיון שיש חפץ של מצוה ממילא יש כאן מעשה מצוה ממש, ועל כן נח' הראשונים אם אתי מחשבתו ומבטל מעשיו, ועיין].

ובאור לציון (ח"ב פכ"א בהגה"ה) כתב שיש להסתפק בספק פהב"כ, והזכיר שבת בברכה אחרונה, דשמא חשיבא פת וספק דרבנן (דהיינו סעודת שבת דקיי"ל שהיא מדרבנן) להקל ואפשר שיצא ידי סעודה שבת, אך אם לא הזכיר שבת בעל המחיה צריך לחזור ולאכול פת ולברך, וצ"ע. ודעת הגר"ק שליט"א (חוט שני שבת ח"ד עמ' צח) דפת כיסנין דידן יש לדון בו משום ספק פת. ויש לדון אם אכל פת כיסנין אחרי קידוש ואח"כ אכל סעודה ושכח להזכיר רצה בברכת המזון, אם נחוש שכבר יצא יד"ח סעודת שבת, ושוב אינו חוזר, ע"כ.

מי שעשה קידוש שלא כתקנת חז"ל האם יצא יד"ח מה"ת

איתא בסוכה (כח.) מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין (וטעמם משום דגזרינן שמא ימשך אחר שולחנו, ויאכל מחוץ לסוכה) וב"ה מכשירין כו', אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך. ועיין בתוס' (סוכה ג. ד"ה דאמר לך) שפירשו שהכוונה שם היא דלא יצא אפילו מדאורייתא. אולם הר"ן (סוכה יב: ברי"ף) נקט שכוונת המשנה שעכ"פ יצא יד"ח מה"ת. [ועיין בראש יוסף (לפמ"ג שבת כז ד"ה שאלה) שתלה פלוגתתם אם "לא תסור" הוא מה"ת].

והנה כדברי הר"ן מוכח ברדב"ז (סי' ח"ג סי' תלו (תתעט)) שכתב שהמקדש על היין בליל שבת ונמצא חומץ צריך לחזור, כיון שלא נעשית המצוה כתקון חז"ל דמאי שנא ממי שלא בירך ד' ברכות של ברכת המזון שחוזר ומברך "אע"פ שיצא מן התורה".

וכן מבואר לכאורה במ"ב (סי' תקצג ס"ק ב) שכתב בשם המ"א דבשאר ימות השנה (חוץ מר"ה ויו"כ) מי שיודע ברכה אחת מתפילת י"ח יאמרה, ואין הברכות מעכבות זו את זו. ועיין שם בביאור הלכה (שם ד"ה זו את זו) שביאר דגם למ"א הוא רק רחמי בעלמא, ויוצא בזה עכ"פ מצות תפילה, דמן התורה בבקשה אחת סגי.

אולם יש לדחות דשאני הכא דלית ליה ברירה, וע"כ עליו להתפלל מה שיודע, ואין הברכות מעכבות זא"ז, משום שחכמים לא הפקיעו את המצוה דאורייתא במקום אונס, וכמבואר בפתיחה כוללת להפמ"ג (ח"ג אות ז ואות ח) שבמקום אונס דאינו יכול לקיים כציווי חכמים לא גזרו חכמים ויוצא מן התורה. ועיין בקהילות יעקב (ברכות סי' יז ד"ה ולזאת נלענ"ד). [ועיין בדרך פקודיך (הקדמה א אות ח ד"ה עוד זאת) שמי שלא התפלל כתקנת חז"ל לא יצא יד"ח אפי' מה"ת, אא"כ אינו יודע].

ובאמת כבר דייק הפמ"ג (סי' תפה א"א ס"ק א) מלשון השו"ע (סי' תרלד סעי' ד) שמשמע שפסק כתוס' [וכ"כ בהכמת שלמה (סי' תרלד סעי' ד), ובערוה"ש (שם אות ה)]. אבל בביאור הלכה (סי' תרלד ד"ה כאלו לא אכל) כתב שכונת המחבר תלויה במחלוקת הראשונים הנ"ל, וסיים שמ"מ לדינא אין נפקותא דלכל השיטות צריך לחזור ולאכול בסוכה. ומבואר שדעת המ"ב שאין הדבר אלא ספיקא דדינא.

אולם עיין במ"ב (סי' רעא ס"ק ב) שהביא בענין קידוש בליל שבת שיוצאים יד"ח מן התורה בתפילה, אע"פ שלא קיים המצוה כתקנת חז"ל [שתיקנו לקדש על הכוס]. [אלא שפקק ע"ז מטעמים אחרים. איברא דהביאור הלכה שם מזכיר בתוך דבריו את דברי הרא"ש שמשמע שלא יוצא כלל אם קידש שלא במקום סעודה, מ"מ מקור דבריו מהרע"א בהגהותיו שם, שמוכח שלמד טעמו של הרא"ש משום שקידוש במקום סעודה הוא דין תורה]. ועיין בפמ"ג (סי' רסט מ"ז ס"ק א) שהעיר שלפי תוס' לא יצא יד"ח קידוש בכה"ג אפילו מה"ת.

ולפ"ז קשה טובא אמאי לגבי קידוש נקט המ"ב כסברת הר"ן משא"כ לגבי סוכה כתב שהוא ספק, ולא הכריע. וע"כ צ"ל דס"ל להמ"ב לחלק דשאני תקנת חכמים של תוספת חיוב על המצוה כמו קידוש על הכוס, דבזה י"ל שלא עקרו את הקיום דאורייתא. אבל בסוכה שפסלו את החפצא של המצוה אפשר דעקרו גם הקיום דאורייתא, (ואפשר דהביאור בחילוק זה הוא, דבמקום שתיקנו משום 'גזירה', עקרו את הדאורייתא, משא"כ בתקנה של תוספת למצוה). וכן חילק במקראי קדש (ימים נוראים סי' לב ד"ה וידידו). [ולפ"ז אין ראיה מהרדב"ז הנ"ל דס"ל כהר"ן. וכן בענין תפילה אפשר שיוצאים יד"ח מה"ת בכל גוונין].

ויש להעיר דנ"מ טובא יוצא מהמחלוקת הנ"ל, והיינו בספיקות דלדעת תוס' ספק דין דרבנן הנוגע לדין תורה לחומרא, משא"כ לדעת הר"ן.

שו"מ בפתיחה כוללת להפמ"ג (ח"ד אות יא) שמשפיקא ליה האם אמרינן ספק דרבנן לקולא, בדין דרבנן שיש בו דררא דאורייתא, דדלמא כיון שיש בו דררא דאורייתא, אף מדאורייתא לא יצא. ובראש יוסף להפמ"ג (ברכות כא. ד"ה והו"י יודע לרב האי) נקט שבכה"ג נחשב ספק דאורייתא. אולם בפרי מגדים (סי' רעא א"א ס"ק א) כתב שאם התפלל בליל שבת ושוב מספקא ליה אם קידש על היין אפי' לסברת התוס' הנ"ל לא חמירו בספיקו וספק דרבנן לקולא, ועיין במ"ב (שם ס"ק ב) שהביא להלכה כדברי הפמ"ג הנ"ל שבכה"ג ספק לקולא. אבל באבי עזרי (תפילה פ"א ה"א) כתב שבכה"ג ספקו לחומרא.

המשך מעמוד קודם

לא להתיאש

בליקוטי רשימות מתלמידי בספר "תולדות רי"ז מסלנט" (עמוד קיד): אמר הגאון ז"ל: היצר חטף לך ב"סלח לנו" אתה תחטוף אותו ב"ראה נא", הוא ב"רפאנו" אתה ב"ברך עלינו".

כוונה בתפילה

באבן שלמה (פ"ט ס"ב): אמרו (ברכות ה,ב) שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. ר"ל בלא מחשבה אחרת שלא יהיה דבר חוצץ בין דבורו לקירות לבו. וזהו ענין יחוד קוב"ה ושכינתיה, שפה ולב הוא קוב"ה ושכינתיה.

כוונת המלות והדקדוק בהם

במעשה רב (סימן מא): "להתפלל בכוונה מלה במלה ולכוין פירוש המלות".

וכתב על זה בלקוטי דינים שם: משמע שאמר שתי ענינים, ומה שכתב להתפלל מלה במלה נראה כונתו למה שכתוב בסימן צח סעיף א': "ויחשוב (כאילו) כי אילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כו'. ונרמז זה בש"ס עירובין (סד,א) דשיכור תפלתו תועבה מפני שאינו יכול לדבר בפני המלך, והיינו כי בתפלה צריך שיכוין בכל מלה ומלה בדקדוק כפי כחו בלי מכשול כאילו מדבר בפני המלך (והעיקר שלא יאמר הברכה שישתנה בזה פירוש המלה, כגון "וימלמד לאנוש בינה", אם יאמר תיבת "בינה" מלעיל יהיה פירושו לשון נוכח כלומר הבן אתה, ואם יאמר בינה מלרע הוא שם ותואר להבנה, וכן באותיות הדבקים כמו בק"ש).

[ועי' בד"מ סימן ה', שהביא בשם הגהות מימוניות פ"ד מהלכות תפלה שצריך לזוהר שלא ידלג שום תיבה כאילו מונה מעות, וכן לא יבליעם אלא יוציאם כולם בשפתיו].

בסערת אליהו לר"א בן הגר"א, כתב על אביו רבינו הגר"א בזה"ל: ועמד להתפלל מלה במלה בקול נעימות ונגינה עדינה ומי שהיה שומע אותו מתפלל פעם אחת בחול או בשבת היה מעורר בלב השומע רוח דעת ויראת השם בשנה או שנתיים, אף מי שהיה לבו קשה כאבן היה נמס כדונג מאור כוונתו שהיה מכוין בכל מלה ומלה מסדר התפלות "ומוציא כל הגה ונאום בצלצול נעים וברוח כביר אף כי רוחו הקדוש היה עטוף בסודות התפלה רזין עילאין בכל זאת שפתיו ברור מללו על פי חוקי הדקדוק וההגיון אשר ידו בכל משלה".

ובהקדמת בני הגר"א לביאורו בשו"ע: בכל עת רבים מעדת השם מכל מקומות מושבותיהם עם תורתו בלבבם היו באים בצל קורתו להתפלל בבית מדרשו לשמוע תהלת השם בפיו, המה ראו כן תמהו איך יגיע איש אל שיעור אהבת השם כמוהו "בהביטם כל תיבה ותיבה מתפילתו היה יוצאת מפורשת מפיו בקדושה ובטהרה עם המחשבה טובה ויושר לבבו נראית כאילו נתוסף לו מדע בכל תיבה ואהבת השם בכל מלה בלשונו" כו'.

[נכתב ע"י הרב י.ז. שליט"א]

נתרם לע"נ הבחור משה
בן יהושע ז"ל

העלון נתרם ע"י
הרב משה דויטש שליט"א

הערות למערכת והנצחות בטל' 571-3932 (02)